

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bijvoorbeeld een (digitale) leeromgeving of een reader in het onderwijs (op grond van artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot Stichting Uitgeversorganisatie voor Onderwijslicenties (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-uvo.nl).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@bua.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Democratische narren

door Bas Aghina De auteur is lid van de CDV-redactie.

Veel mensen worden na verkiezingen vaak (weer) politiek passief: 'Mijn stem hebben ze, nu moeten zij het zelf maar doen.' Voor velen is infotainment zoals dat van *De Avondshow met Arjen Lubach*, *Even Tot Hier* of *Voetbal Inside* nog een van de weinige manieren waarop zij wekelijks in contact komen met landelijke politieke gebeurtenissen en meningen.

Deze programma's en hun anchormen – het zijn (helaas) meestal mannen – vervullen als 'infotainers' de rol van (hof)nar. De nar als iemand 'scherp van de tong', die bewust en kundig spot en politiek-maatschappelijke invloed heeft, zonder daarvan (meestal) de negatieve gevolgen te ondervinden.

Populaire figuren als Arjen Lubach, Johan Derksen en Peter Pannekoek en diens collega's bij *Dit Was Het Nieuws* roepen een bredere vraag op: welke rol speelt de 'nar' in politieke menings- en beeldvorming? Omdat 'narren' kort en snedig op de bal van de actualiteit zitten – en dankzij goede redacties – worden zij populair en gaan viral. Via heldere, didactisch verantwoorde (werk)vormen brengt Lubach kennis over die blijft hangen: zie bijvoorbeeld de uitzending van 2 november 2023 met de infographic met de verdeling van soorten migranten.¹ Deze kan zó op een mbo-klas Loopbaan & Burgerschap losgelaten worden ... De nar wordt zelfs activistisch als hij oproept de genoemde infographic (virtueel) 'uit te knippen' en tijdens verkiezingen iedere politicus die over migratie begint, te confronteren met deze vraag: wijs eens aan, over welke migratiegroep heeft u het eigenlijk? Nog concreter: een aflevering van *Zondag met Lubach* over het beter (moeten) meten van schadelijke stoffen in sigaretten ging eind 2019 viral,² waardoor zelfs verantwoordelijk EU-commissaris Kyriakides reageerde, wat Lubach onder andere de titel 'influencer van het jaar 2020' opleverde.

Bij *Voetbal Inside* gebeurt via gastexperts, zoals hoogleraar Jan Rotmans over klimaatdoelen, in 'borreltafeldiscussies' iets vergelijkbaars. Kort en bondig worden onze klimaatuitdagingen uitgelegd, ingaand op de soms ontvullende vox populi vertolkt door 'nar' Johan Derksen. Via de lach informeren deze democratische narren mensen en geven en passant hun mening/voorkeur, die bij velen meer indruk achterlaat dan de gemiddelde *Nieuwsuur*-uitzending.

Humor die informeert en aanzet tot denken en meningsvorming. Door de 'ontladende lach' ontstaat ruimte in vaste meningen. Maar narren als 'ontladers' dienen nóg een doel: net als hun oude vakbroeders incorporeren zij kritiek als onderdeel van ons politiek systeem, vergelijkbaar met de 'omkering' die deels het carnaval typeert als opmaat tot Aswoensdag: de prins der zotten krijgt de stadssleutels en niets is nog wat het lijkt. Tolerantie van het andere is een ventiel voor een samenleving, zonder dat deze zelf ter discussie staat.

Willen deze narren effectief blijven, dan moeten ze niet alleen humor hanteren ter ontwapening van onjuiste/overspannen politiek-bestuurlijke ambities, maar ook zelfspot bedrijven. Wie om zichzelf kan lachen, mag ook over anderen lachen, is de stilzwijgende afspraak. Een bevrijdende lach, een 'lachen vanuit de waarheid'.³ Humor die interne spanningen en soms absurditeiten blootlegt in politieke standpunten en

ontwikkelingen. Elkaar tegenwerkende politieke besluiten of het contrast tussen beleidsintenties en dagelijkse praktijk die een ‘hard gelach’ opleveren.

Onderwerpen als Gaza en de toeslagenaffaire laten zich via humor niet zo aanpakken; misplaatste grappen kunnen schadelijker zijn dan gewone kritiek. Ook hofnarren hebben hun ethiek, goede smaak en etiquette hoog te houden. Risico van te veel de ‘humor willen (laten) zien’ van politieke absurditeiten, is immers dat mensen zich gaan afkeren van die politiek. Dan dragen *Voetbal Inside* en *Dit Was Het Nieuws* (DWHN) bij aan verdere vervreemding tussen burgers en politiek. Het wordt dan ‘lachen om de waarheid’, dat wil zeggen een relativering die iedere aanspraak op een vorm van waarheid en oorzakelijk verband tussen beleid en uitwerking ontkent. Ergens dient hoop te blijven bestaan dat het morgen beter kan zijn dan gisteren, liefst zelfs eergisteren. Anders verliest de hofnar, in de dubbelrol van informatieve ‘ontmaskeraar’ van tegenstellingen én het ludiek erover oordelen, zijn of haar maatschappelijke rol. De nar moet geen kwade bedoelingen hebben, wil deze vanuit het unieke, ‘menselijk, al te menselijk’ perspectief op hoe ideaal en werkelijkheden elkaar moeilijk benaderen, voor burgers de rol van ‘sociaal-politiek werker’ kunnen blijven spelen. Narrigheid mag niet tot narigheid leiden ...

Humor stelt ons in staat meer in control te zijn ten opzichte van complexere onderwerpen die ons aangaan. Juist in het verkeer tussen inzichtelijke absurditeiten, ironie en nietsontziend cynisme, is goede smaak grenswachter én verkenner van de moraal. Wanneer worden

grenzen overgestoken en wanneer opgerekt? In *Dit Was Het Nieuws* – met hofnarren Peter Pannekoek, Jan Jaap van der Wal, twee actuele gasten en ceremoniemeester Harm Edens – gebeurt dit geregeld. Hoewel het infotainmentkarakter van

DWHN bescheidener is, gaan de interactieve humoristische verkenningen van politiek-maatschappelijke items/onderwerpen in dat programma vaak (nog) verder dan die in *De Avondshow met Arjen Lubach* of *Even Tot Hier*. Kijkers worden zo juist via scherpe humor gedwongen zich een mening te vormen, deze te bevragen of (zelfs) te veranderen. Zo doet iedere goede nar óók een moreel appel op ons.

Democratische narren helpen ons zo ook in een positie te komen waarvandaan wij het plots mislukken van ons kennen van de wereld, anderen én onszelf van een ‘veilige’ afstand kunnen bezien. Humor als tijdelijke vluchtheuvel, een die bevestigt dat er (vaak) weinig nieuws onder een zon is, die over deze gebroken wereld schijnt waardoor wij met een zekere opluchting en hoop verder kunnen. Soms is het beter om te lachen, anders blijven wij huilen.

*Kijkers worden via scherpe humor
gedwongen zich een mening te vormen, deze
te bevragen of zelfs te veranderen*

1 Zie https://npo.nl/start/serie/de-avondshow-met-arjen-lubach/seizoen-6_1/de-avondshow-met-arjen-lubach_75

2 Zie <https://npo.nl/start/serie/zondag-met-lubach/seizoen-10/tabaksindustrie>

3 ‘Lachen vanuit’ en ‘lachen om’ de waarheid zijn voor het eerst gemunt door Guido Vanheeswijck; zie Guido Vanheeswijck, *Lachen om de wereld. Dwarsliggers in het Europese denken*. Kapellen/Kampen: Pelckmans/Kok Agora, 1993.